

Hva kan tro og livssynsamfunn bidra med for å skape et mangfoldig og inkluderende samfunn?

Biskop Atle Sommerfeldt

Sarpsborgs kommunes Mangfoldkonferanse 26.4.2012

Utfordringen

Sarpsborg kommune har utfordret oss som livssynsamfunn om hvordan vi kan bidra til at "Sarpsborg blir en kommune der innbyggerne opplever fravær av diskriminering og mobbing ved at mangfold, inkludering, likeverd og ytringsfrihet er viktige verdier."

Dette er en betimelig utfordring til oss, ikke minst fordi vi har strømninger også i vårt eget samfunn som vil hevde at mangfold er skadelig, særlig når ulike religioner og livssyn skal leve sammen.

Vi har alle, religiøse som sekulære, historiske og aktuelle eksempler på at når vi er i maktposisjon, fristes vi til å gi de som tenker og mener og opptrer annerledes enn majoriteten vi selv tilhører, lite rom. Ikke sjelden ser vi at majoriteten undertrykker og forfølger «de andre» og begrunner dette med at "de andre" har et skadelig livssyn eller religion.

Men et mangfoldig og inkluderende samfunn handler ikke bare om hva vi tror og mener, men også hva og hvordan vi er. I et samfunn som i stadig økende grad krever høy effektivitet og produktivitet av oss alle, blir det mer krevende for de av oss som har ulike former for begrensinger på konvensjonell yteevne eller «nedsatt funksjonsevne» som er kommuneplanens språk. Men denne gruppen består av langt flere enn det vi i vanlig norsk språkbruk kaller fysisk og psykisk funksjonshemmede. Stadig i følge kommuneplanen er det 25 % av den potensielle arbeidsstyrken som ikke deltar i arbeidslivet.

I det følgende skal jeg forsøke bidra med noen refleksjoner om hvordan vi som livssynsamfunn kan bidra til å realisere visjonen for Sarpsborg som et mangfoldig og inkluderende samfunn.

Regnbuenasjonen

Det har spredd seg et rykte blant mange at flerkulturelle samfunn er dømt til å gå under og er arnesteder for konflikt. Den ekstreme varianten av dette synspunktet utfolder seg hos Anders Behring Breivik i Oslo Tingrett disse dagene. Det er en kjerne av sannhet i at samfunn med store ulikheter, det være seg kulturelt, religiøst, sosialt eller etnisk, kan ha konflikter. Men problemet er ikke det kulturelle og religiøse mangfoldet, men de strømninger i samfunnet som fremmer segregering, eksklusivitet og hegemoni for en bestemt gruppe. I en luthersk,

kristen tradisjon heter dette «innkrøket i seg selv» og er for Luther kjernedefinisjonen av menneskets synd og roten til ondskap og destruksjon i samfunnet og mellom mennesker. Dette vil også være tilfelle der enkeltgrupper vil holde økonomiske privilegier og velstand for seg selv, og ikke dele med andre grupper i samfunnet, det være seg basert på klasse, geografi eller sosiale og andre karakteristikk.

Jeg er av dem som fikk en vesentlig del av min modning som samfunnsborger gjennom kampen mot apartheid i Sør-Afrika. Apartheid Sør-Afrika var bygget opp omkring forestillingen om at det gode samfunnet er der hvor ulike grupper av mennesker lever adskilt og utvikler seg uten samhandling med hverandre. I Sør-Afrika var dette knyttet til etnisk gruppe, men det medførte også sterk adskillelse mellom religioner og kirkesamfunn, siden de fleste etniske gruppene knyttet seg opp til ulike religioner.

Kampen mot apartheid hadde mange sider, men det handlet også om å skape en alternativ visjon til det segregerte samfunn der en etnisk og religiøs gruppe dominerte. Den alternative nasjonen fikk overskriften Regnbuenasjonen og ble særlig fremmet av erkebiskop Tutu. Hans inspirasjon var hentet fra den gamle fortellingen om Noah, felles for jøder, muslimer og kristne. Vi tenker vel oftest på dette som en historie om Guds straff gjennom en naturkatastrofe. Men fortellingen om Noah har også et annet og helt annerledes poeng: Den avsluttes med Guds løfte til Noah og alle slekter og alt levende på jorden om at Gud aldri mer vil tillate at vi utrykkes. Slik understreker fortellingen at vi alle tilhører samme slekt. Tegnet på at alle mennesker tilhører den samme slekten og er forbundet med alt levende, er regnbuen. Den oppstår når livets to betingelser møtes, vann og lys. Slik ble regnbuen, som kan sees av alle og eies av ingen, symbolet på den nye Sør-Afrika.

Regnbuevisjonen forteller oss at visjonen om et mangfoldig og inkluderende samfunn, er en vakker og ønskelig visjon. Det er ikke en visjon vi presses til og dessverre må tilpasse oss. Det er en visjon for det gode samfunn der vi ikke er innkrøket i oss selv, men ser at vi blir beriket når vi som er forskjellige danner ett felleskap.

Trossamfunn er en arena i det sivile samfunn

Det tilhører en av den nordiske samfunnsmodellens kjennetegn at samfunnsutviklingen skjer i et dynamisk samvirke mellom markedsaktører, offentlige myndigheter og det sivile samfunn. Frivillige organisasjoner er en viktig del av det sivile samfunn, men det sivile samfunnet er mer omfattende og inkluderer all organisert virksomhet som ikke er familie, stat eller marked. Selv om staten i Norge inntil 22. mai i år, er knyttet til en bestemt religion og kirke, og vi kaller denne kirken statskirken, er det likevel mest meningsfylt også å inkludere Den norske kirke som en del av det sivile samfunn sammen med andre livssynssammenslutninger og organisasjoner. Min oppfatning er at forsøkene på å la en av de tre aktørene ha total dominans, leder til autoritære samfunn og undertrykkelse. Likeledes leder forsøk på å renske det offentlige rom for religion og religiøse symboler og handlinger til det samme.

De aller fleste mennesker kjenner tilhørighet til religiøse samfunn og ytringer. I Borg bispedømme er registrerte personer uten tilhørighet til en religion, under 2 % av befolkningen. Det ligger i religionens grunnleggende kjennetegn at denne tilhørigheten uttrykkes i ytre adferd og symboler. Det er en utfordring i dagens Norge er at nye religiøse

retninger har andre synlige uttrykk for sin tilhørighet enn det vi er vant med. I de siste tiårene har også Den norske kirke, som den dominerende religionen i Norge, i stadig sterkere grad ønsket å understreke at vi er et inkluderende og mangfoldig kulturelt fellesskap. Det har gjort at ytre kjennetegn har blitt sterkt nedtonet. Da kan det oppleves krevende når andre velger ytre kjennetegn for å markere sin religiøse tilhørighet. Men det blir for meg galt å møte dette for eksempel med å ikke akseptere at alle yrker i Norge kan tillate skaut og turban. Forbudet mot slike hodeplagg i enkelte offentlige yrker, illustrerer at forsøkene på å gjøre det offentlige rommet rensert for religiøse symboler, bare kan skje ved autoritære midler. Hel tildekking av ansikt og/eller kropp er imidlertid en noe annen sak.

Når vi skal arbeide med tro og livssynsamfunns bidrag i arbeidet med å realisere Sarpsborgs visjon, er det første som må gjøres å akseptere at de aller fleste menneskene i Sarpsborg har tilhørighet til religiøse trossamfunn. Det gjør disse samfunnene til helt sentrale **arenaer** der mennesker samles frivillig for å uttrykke tilhørighet og identitet og søke livshjelp og livstolkning. Det betyr at religiøse trossamfunn er sammensatte og rommer mange ulike holdninger. Selv om de i det offentlige rom kan fremstilles monolittisk, er dette langt fra tilfelle. Dette gjør at religiøse trossamfunn i seg selv er en mangfoldig arenasom arena som spiller en viktig rolle i utviklingen av et mangfoldig og inkluderende Sarpsborg. Vi forsøker hele tiden å skape ett fellesskap på tvers av forskjellene i vårt eget fellesskap.

Aktører for mangfold og inkludering

Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at vi ser på oss selv som en arena, vi blir nødt til å gå inn i rollen som **aktør** for et regnbuesamfunn her hos oss. Vi er nødt til å ta inn over oss at vi som arenaer kan fungere segregerende og ekskluderende. Selv om vi er mangfoldige, kan vi også virke segregerende fordi vi knyttes så sterkt til en spesiell etnisk og/eller religiøs identitet. Vi er derfor nødt til å gå inn i en prosess der vi analyserer oss selv og lar oss bli analysert av andre. Vi må finne ut om vi bidrar til å skape unødige barrierer og konflikt mellom mennesker og grupper, eller om vi bidrar til aksept av andre og inkludering.

Den norske kirke, som den dominerende religiøse og kulturelle aktøren, har et særlig ansvar. Min oppfatning er at Den norske kirke de siste 40 årene har sett dette ansvaret og på egne premisser bidratt vesentlig til at de store endringene i det norske samfunnet knyttet til mangfold, har blitt såpass vellykket. Det har vært en krevende prosess for Den norske kirke og fører fortsatt til betydelig støy. Men det er allikevel en fortelling som viser endringspotensialet hos religiøse aktører.

La meg nevne noen av de områdene i Den norske der vi har endret syn fra en ekskluderende til en mer inkluderende posisjon. I dag er Dnk en konsekvent forsvarer av demokrati og menneskerettigheter.

- Kirken avviste folkestyre og universelle menneskerettigheter. Samtidig var Hans Nielsen Hauge og den legmannsbevegelsen som han dannet, en av de viktigste forutsetninger for folkestyre og avviklet av embedsmannstaten.
- Kirkens var svært kritisk til arbeiderbevegelsen. Samtidig var Arbeiderpartiets første Stortingsrepresentant presten Alfred Eriksen. I dag aksepterer til og med prestene

streikerett for seg selv og mange fremtredende kirkefolk har tilknytning til arbeiderbevegelsen.

- Holdningen til andre religioner har utviklet seg enormt. Fra grunnlovens forbud mot jøder og jesuitter, via «dissenter»-lovgivingen til at Den norske kirke er helt sentral i forsvaret for og promoteringen av gode relasjoner mellom ulike religioner i Norge, kanskje i offentligheten best synliggjort ved begravelsen på Nesodden etter 22. juli og kirkene som minnesteder for alle religioner.
- Den norske kirke var kritisk til likestilling mellom kjønnene både i samfunnet og i kirken. Samtidig er kirken vært en svært sentral aktør i rekrutteringen av myndige, kvinnelige lederskikkelser og Den norske kirke er i dag en av de viktigste promotørene av kvinnelig lederskap. Det er 50 % kvinner i vårt øverste beslutningsorgan, Kirkemøtet, og en raskt stigende andel kvinnelige prester og proster. Motstanden mot kvinnelige prester er i dag en liten og lite betydningsfull minoritet i Den norske kirke.
- Inkludering av mennesker med nedsatt funksjonsevne. Som fellesskap var kirken pionerer på omsorg, og vi har i stigende grad blitt en sentral aktør i forsvar for deres fulle rettigheter til deltagelse i det norske samfunn, nettopp behandlet med grundighet av Kirkemøtet.
- Holdningen til homofile og lesbiske er midt inne i store endringsprosesser. Selv om dette fortsatt er en kontroversielt spørsmål, først og fremst om tilgang til presteembetet, har Den norske kirke vært en sentral arena for holdningsendringen i det norske folk og ligger så vidt jeg forstår foran for eksempel den andre store folkebevegelsen i Norge, nemlig idretten.
- Kultur og vitenskap. Her er det mye å si, men Den norske kirke fremstår i dag som landets nest største arrangør av konserter i tillegg til de massive kulturuttrykkene som utfoldes i alle landets kirkerom direkte i gudstjenestene og indirekte i rommet og dets kunst. Salmeboken, som Kirkemøtet nylig har vedtatt, er sannsynligvis den mest flerkulturelle samling av tekster og musikk i Norge og anvendes hver eneste søndag av mer enn 100.000 mennesker.
- Det norske samfunnet har mye skepsis mot asylsøkere, flyktninger og innvandrere. I dag er Den norske kirke en tydelig forsvarer for en human asylpolitikk.

Flere områder kunne vært nevnt, som forholdet til slaver og slavehandel, samer, rom-befolkningen og barn og ungdom. På alle disse områdene har teologiske argumenter vært brukt for å begrunne tidligere, ekskluderende praksis, mens det nå er utviklet teologiske posisjoner for motsatte posisjoner.

Jeg er selvfølgelig klar over at noen i kirken, og ikke minst enkelt i andre kristne miljøer, vil beskrive deler av denne historien som en forfalls historien. Mitt perspektiv er derimot at dette er en historie om en kirke som hele tiden forsøker å identifisere sine fundamentale verdier slik at hun blir i stand til å promotere mangfold og inkludering.

Fundamentale verdier

Nøkkelen til denne relativt smertefrie endringsprosessen har vært en stadig økende bevissthet om samfunnsmessige konsekvenser av kirkens fundamentale perspektiver på

mennesket og samfunnet. Det har krevet at vi også har måttet gå i nærkamp med vårt normative grunnlag i Bibelen og forsøkt å trenge inn til dens innholdsmessige kjerne. Det er ingen tvil om at samfunnet rundt oss har stimulert og til tider krevet at vi har gått inn i disse prosessene, men samtidig har endringene hele tiden vært resultat av vår egen prosess.

I dette er det noen enkle og helt sentrale fundamentalverdier som Den norske kirke har turt å ta samfunnsmessige konsekvenser av Alle menneskers guddommelige likeverd, menneskers forpliktelse til å stimulere alles myndiggjøring, utvikling av de ressurser Gud har gitt oss og ansvaret vi har overfor Gud for hvordan vi anvender ressursene våre.

- Kritikken av maktovergrep og kravene til makthavere om å beskytte fattige og marginaliserte og fremme rettferdighet og fred
- Nestekjærlighet som øverste norm og grenseoverskridende praksis
- Alle mennesker tilhører en menneskehet og en slekt og hører sammen som en familie på tvers av ulikheter og grenser
- Ansvaret for en ansvarlig forvaltning av natur og miljø og respekt for hele skaperverkets egenverdi

Jeg vet fra utallige samtaler og handlingsfellesskap med mennesker av annen religiøs tilhørighet at slike fundamentalverdier kan identifiseres hos andre. Utfordringen er å slippe disse røstene og disse bevegelsene frem slik at tilvante tolkninger og kulturelle fangenskap blir sprengt. Det krever en grunnleggende trygghet på aksept og at endring ikke truer, men forsterker egen identitet. Det er lettere når en er en dominerende majoritet som Den norske kirke er, men også fullt mulig og ønskelig for minoriteter.

I globaliseringens tidsalder er det også et stort perspektiv på det vi bidrar med her i Sarpsborg. Vi kan vise våre søsken i andre deler av verden at endring er mulig, mangfold er stimulerende og inkludering av andre med fredfull sameksistens er til beste for andre. Slik gir vi alternativer til historier vi alle kan fortelle hverandre om hvordan våre trossøsken blir dårlig behandlet når vi er i minoritet.

Regnbuefellesskapet

Tro og livssynssamfunn er en svært omfattende arena for mennesker i Sarpsborg. Nettopp i kraft av vårt særdrag, er vi viktige aktører i formingen av menneskers fundamentale verdier og holdninger til andre. De nødvendige endringsprosesser vi må inn, må gjerne stimuleres av andre samfunnsaktører, men vi må på egne premisser finne ut hvordan den overordnede visjonen skal forankres i vårt trosgrunnlag og hvordan vi kan bidra til å fremme denne både i egne rekker og i samfunnet rundt oss.

Startpunktet er der hvor også kommuneplanen starter, nemlig at innbyggerne skal oppleve fravær av diskriminering og mobbing. Det er ikke tilfeldig at de 10 bud, som jøder, kristne og muslimer deler, er formulert som hva vi **ikke** skal gjøre. Det er enklere og tydeligere og derfor vårt første ansvar, å sørge for at vi ikke bidrar til vold, psykisk og fysisk. Det handler om hatkriminalitet fra den etniske, religiøse og seksuelle majoriteten, men også vold i hjemmene og ekstrem sosial kontroll av barn og unge.

Men vi kan ikke si oss fornøyd med å begrense det onde, **vi må også fremme det gode.** Det er vi i stand til, men vi trenger å hjelpe hverandre og vi trenger hjelp fra andre samfunnsaktører.

Da blir vi helt sentrale aktører i virkeliggjøringen av alle kommuneplanens 6 temaområder: Oppvekst, Bostetting, Kultur, idrett og samfunn, Helse, Kompetanse, aktivitet og arbeid, Sarpsborg kommune som arbeidsgiver. I noen av dem er vi en arena der verdiene og målsettingene skal virkeliggjøres, på andre felter er vi potensielt aktive aktører.

Det er en vakker visjon å være med å spenne regnbuen i samfunnet her i Sarpsborg. Det må være vår visjon og det er bare å brette opp ermene i vissheten om at vi da får et samfunn som er bedre for oss alle.